

РОЗДІЛ 7

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 331.2(477)

Бойченко В. С.

Запорізький національний технічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ОПЛАТИ ПРАЦІ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Оцінено сучасний стан оплати праці в економіці України. Розглянуто динаміку середньомісячної заробітної плати за видами економічної діяльності та за регіонами, а також динаміку мінімальної заробітної плати. Виявлено тенденції, які спостерігаються в темпах зростання номінальної та реальної заробітної плати. Проаналізовано розмір та можливі причини заборгованості із виплати заробітної плати.

Ключові слова: оплата праці, економіка, заробітна плата, заборгованість, регіон.

Постановка проблеми. Проблема оплати праці є однією з основних в економіці України. Від того, наскільки ефективно буде вирішуватися ця проблема, залежить не тільки підвищення ефективності виробництва, що впливає на загальну конкурентоспроможність як конкретного підприємства, так і регіону та держави в цілому, а й благополуччя людей. Тобто рівень заробітної плати, її структура, динаміка, висока частка в сукупних доходах – це показники, які істотно впливають як на економічну політику підприємства, так і на економіку країни загалом.

Через організацію належного рівня оплати праці досягається необхідний компроміс між інтересами роботодавців та працівників, який сприяє розвитку відношень соціального партнерства між двома силами ринкової економіки. Однак на сьогодні в оплаті праці склалася кризова ситуація, яка полягає у тому, що, по-перше, перехід до ринкової економіки призвів до зниження реальної заробітної плати майже у всіх галузях. По-друге, виникла велика диференціація заробітної плати між галузями, регіонами та підприємствами. По-третє, заробітна плата перестала бути стимулюючим фактором, а систематичні її несплачені стали серйозною проблемою для робітників та підприємств.

Саме тому необхідно шукати нові підходи до системи оплати праці на рівні підприємства, регіону та держави з урахуванням як вітчизняного, так і світового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему сучасного стану оплати праці досліджували і продовжують досліджувати багато вітчизняних науковців, а саме: В. Анісімов [1], Д. Богиня [2], Е. Лібанова [3], І. Новак [4], С. Цимбалюк [5] та багато ін. У своїх статтях вони змістовно розглядають найважливіші проблеми оплати праці в економіці України, пропонують раціональні шляхи вирішення проблемних питань стосовно оплати праці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У науковій літературі недостатньо уваги приділяється питанням відновлення заробітної плати у якості ефективно діючої економічної категорії ринкової економіки. Так, це означає успішне виконання нею основних функцій: відтворювальної, стимулюючої і регулюючої.

Ціль статті. Головною метою цієї праці є дослідження сучасного стану оплати праці в різних галузях економіки України.

Виклад основного матеріалу. Основним стимулюючим фактором працівників в будь-якій галузі економіки і сфері трудової діяльності людини є заробітна плата, яка дозволяє задовольнити основні потреби людини. Відповідно до статті 1 Закону України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, в грошовому вимірі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівнику за виконану ним роботу. Розмір заробітної плати залежить від складності й умов виконуваної роботи, професійно-ділових якостей працівника, результатів його праці та господарської діяльності підприємства [6].

Основним важелем впливу держави на порядок і рівень оплати праці на підприємствах України є законодавство про оплату праці, яке ґрунтується на Конституції України та складається з Кодексу законів про працю України, Закону України «Про оплату праці», Закону України «Про колективні договори та згоди», Закону України «Про підприємства України» та інших актів законодавства України.

Оплату праці держава регулює як прямими, так і опосередкованими методами. Пряме регулювання – це безпосереднє встановлення певних кількісних параметрів та норм заробітної плати, які є обов'язковими для підприємств незалежно від форм власності та господарювання. До них належать: мінімальна заробітна плата, норми оплати праці, інші гарантії і компенсації. Опосередковані методи державного регулювання оплати праці реалізуються через визначення загальної стратегії, пріоритетів соціальної політики.

Основним з вищеперелічених методів регулювання оплати праці є встановлення рівня мінімальної заробітної плати, яка є державною соціальною гарантією, обов'язковою на всій території України для підприємств усіх форм власності та господарювання та фізичних осіб, які використовують працю найманих робітників.

Розмір мінімальної заробітної плати встановлюється Верховною Радою України у Законі «Про Державний бюджет України» не нижче прожиткового мінімуму для працездатних осіб [7]. Так, динаміку рівня мінімальної заробітної плати представлено на рис. 1 (середні показники за рік).

Виходячи з аналізу даних рисунку 1 видно, що на сьогоднішній день, розмір мінімальної заробітної плати становить 1 218 грн, що у чотири рази

більше ніж у 2005 р., але ця динаміка не свідчить про покращення рівня життя людей, оскільки за цей період вартість життя також подорожчала, що цілком нівелює таке зростання.

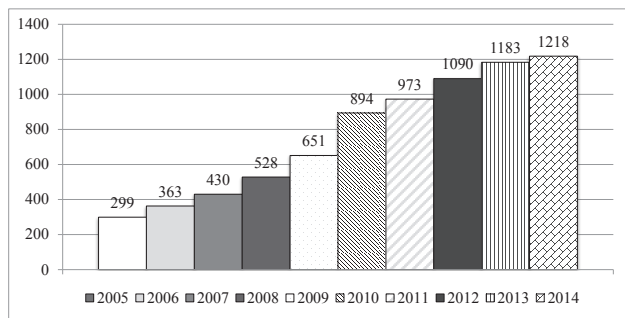

Рис. 1. Розмір місячної мінімальної заробітної плати в Україні за 2004-2014 рр., грн.

Також зазначено, що у 2013 р. мінімальний рівень оплати праці, що дорівнює прожитковому мінімуму для працездатних осіб порівняно з відповідними стандартами Євросоюзу в Україні був значно нижчим і становив в середньому за рік 109 євро. Для порівняння – цей показник за законодавством окремих держав – членів ЄС, які віднесені Євростатом до третьої умовної категорії країн за рівнем мінімальної заробітної плати у 2013 р.: у Румунії – 158, Болгарії – 159, Латвії – 287, Литві – 290, Чехії – 312, Естонії – 320, Угорщині – 335, Словаччині – 338, Польщі – 393 євро [8].

Окрім того, одним з найважливіших показників, за допомогою якого можливо оцінити сучасний стан оплати праці, є середньомісячна заробітна плата, яка була розглянута за наступними критеріями:

– за видами економічної діяльності (табл. 1) [9, с. 168; 10]. Диференціація розмірів заробітної плати за видами економічної діяльності є головним чинником міжрегіональних відмінностей.

З аналізу даних таблиці 1 видно, що за період з 2010 р. по 2014 р. середня заробітна плата по Україні зросла на 49%, що свідчить про підтримання рівня оплати праці найманих працівників на належному рівні. Продовжує спостерігатися міжгалузєва диференціація в рівнях оплати пра-

ці. Однак найбільше збільшення рівня середньомісячної заробітної плати відбулося у таких видах економічної діяльності, як: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок – на 82%; оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – на 74%. Найменше ж збільшення спостерігається у наступних галузях: державне управління й оборона, обов'язкове соціальне страхування – на 29%; освіта – на 35%.

Крім того, у 2013 році рівень оплати праці у закладах охорони здоров'я залишається більш ніж на чверть нижчим за середній показник по економіці, в освіті – на 17,3% менше. У цілому 5,8% працівників охорони здоров'я і 5,4% освітян отримують заробітну плату на рівні прожиткового мінімуму для працездатної особи;

– за регіонами України (рис. 2) [9, с. 169; 11]. Аналіз був здійснений за десятьма показовими регіонами країни, з яких п'ять мають найнижчі показники, а п'ять – найвищі.

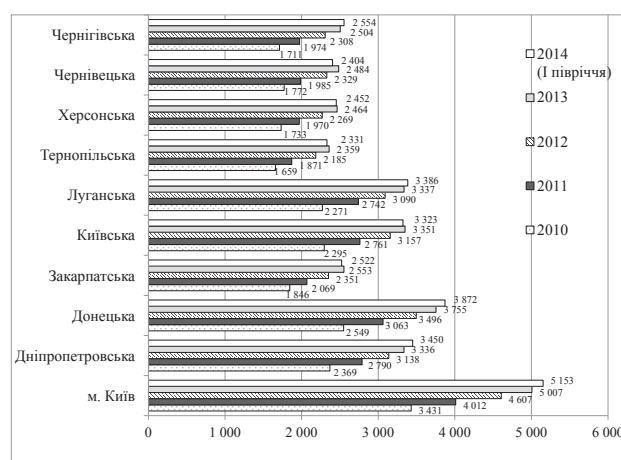

Рис. 2. Розмір середньомісячної заробітної плати за регіонами у 2010-2014 рр., грн

Так, з аналізу даних рисунку 2 видно, що найвищу заробітну плату отримували працівники підприємств м. Києва та Київської області, а також регіонів, де сконцентровані підприємства гірничо-металургійного комплексу: Донецької, Дніпропетровської та Луганської областей.

Таблиця 1
Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності з 2010 р. по 2014 р., грн

Показник	2010	2011	2012	2013	2014*
Усього	2 239	2 633	3 026	3 265	3 328
Сільське, лісове та рибне господарство	1 472	1 853	2 086	2 340	2 339
Промисловість	2 570	3 107	3 478	3 763	3 855
Будівництво	1 758	2 270	2 516	2 702	2 678
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1 877	2 342	2 704	3 010	3 257
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	2 658	3 072	3 412	3 589	3 628
Тимчасове розміщення й організація харчування	1 455	1 777	2 055	2 249	2 185
Інформація та телекомунікації	3 161	3 683	4 286	4 599	4 895
Фінансова та страхова діяльність	4 638	5 377	6 012	6 275	6 848
Операції з нерухомим майном	1 856	2 181	2 356	2 757	3 096
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2 722	3 036	3 415	3 702	3 516
Освіта	1 905	2 079	2 530	2 700	2 580
Охорона здоров'я та надання соц. допомоги	1 628	1 774	2 202	2 367	2 323
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1 928	2 358	2 886	3 286	3 505

* – данні за I півріччя

Найменші показники мають такі регіони, як: Чернігівська, Чернівецька, Херсонська, Тернопільська та Закарпатська, причому у всіх областях, окрім Чернігівської, відбулося зменшення рівня заробітної плати у I півріччі 2014 р. порівняно з 2013 р.

Що ж стосується 2013 року, то протягом цього періоду в економіці України спостерігалася тенденція зростання рівня заробітної плати, водночас темпи її росту були найнижчими за останні 4 роки. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника у 2013 р. порівняно з 2012 р. зросла на 7,9% і становила 3 265 грн, що у 2,6 рази вище рівня мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму на одну працездатну особу, що діяли у грудні 2013 р. (1 218 грн). Серед чинників, що вплинули на зростання заробітної плати, слід зазначити підвищення рівня використання робочої сили, зокрема, зменшення майже на третину кількості працівників, які знаходилися у відпустках без збереження заробітної плати.

Окрім того, розглянуто темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати за 2004-2013 рр. (рис. 3) [12]. Саме цей показник, на нашу думку, є важливим індикатором стану рівня життя населення.

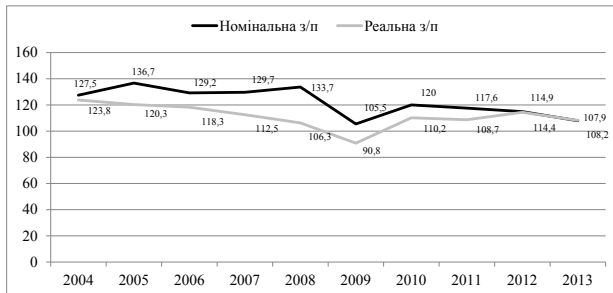

Рис. 3. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати (2004-2013 рр.), %

З аналізу даних рисунку 3 видно, що за період з 2004 по 2013 рр. рівень номінальної та реальної плати постійно змінювався, то знижуючись, то підвищуючись, однак за останні десять років їх загальний рівень зменшився, першої – на 19,6%, а другої – на 15,6%. Таке істотне зрушення може

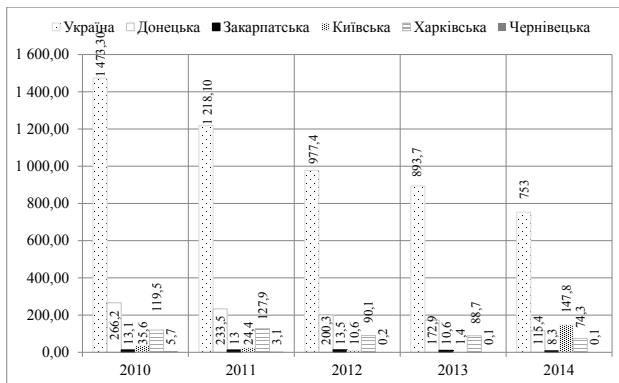

Рис. 4. Заборгованість із виплати заробітної плати у 2010-2014 році за регіонами України, млн грн (на 1 січня)

Список літератури:

1. Анисимов В.М. Кадровая служба и управление персоналом организации / В.М. Анисимов. – М. : Экономика, 2009. – 704 с.
2. Богиня Д.П. Мотиваційний механізм конкурентоспроможності робочої сили : зб. наук. праць / Відп. ред. Д.П. Богиня. – К. : Ін-т економіки НАН України, 2002. – 188 с.

бути свідченням зниження загального рівня життя населення України, оскільки, найманий працівник сьогодні вже не може собі дозволити купити той же набір продуктів та послуг, який міг собі дозволити десять років тому.

Також розглянуто такий показник сучасного стану оплати праці як заборгованість із виплати заробітної плати (рис. 3) [13]. Дані цього показника можуть бути відображенням не тільки стану оплати праці, а й економічного стану кожного окремого підприємства, регіону та держави взагалі.

Окрім того, аналіз цього показника був здійснений не тільки в межах всеукраїнського обсягу, але й ще за чотирма показовими регіонами країни, з яких (станом на 1 січня 2014 року) два мають найнижчі показники заборгованості, а два – найвищі.

З аналізу даних рисунку 4 видно, що не зважаючи на досить тяжку економічну та політичну ситуацію в країні, заборгованість із виплати заробітної плати постійно зменшується, і, на 1 січня 2014 року порівняно з 01.01.2010 р. вона зменшилася на 51%. Так, обсяг невикраденої заробітної плати на початок січня 2014 р. дорівнював 2,2% фонду оплати праці, нарахованого за грудень 2013 р. Окрім того, станом на 1 січня 2014 року найбільшу питому вагу у загальній заборгованості із виплати заробітної плати має Київська область – 19,6%, а найменшу – Чернівецька (0,01%).

Висновки та пропозиції. Таким чином, проаналізувавши основні показники, які можуть дозволити оцінити сучасний стан оплати праці в економіці України, було виявлено, що, майже всі вони зазнають збільшення, однак, відповідно до сьогоденної вартості життя, це збільшення повністю навалюється інфляцією та зростанням продуктів та послуг. Тому у процесі ринкових перетворень виникає об'єктивна необхідність удосконалення організаційно-економічних методів регулювання оплати праці.

Так, різниця в оплаті праці, відповідно до витрат роботодавця на найману робочу силу пов'язана не стільки з величиною підприємства, скільки з його належністю до галузі або виду економічної діяльності. Саме тому форми власності, що утвердилися в суспільстві, вимагають пошуку та апробації інших підходів до підвищення зацікавленості працівників і, передусім, оптимізації систем оплати праці, оскільки її знецінення негативно впливає на продуктивність праці, ефективність виробництва та інші техніко-економічні показники виробничої сфери та соціального-економічного становища населення.

Тому метою подальших досліджень повинна стати розробка шляхів забезпечення реалізації таких підходів, які б комплексно враховували всю сукупність ринкових, мікро- та макроекономічних, інституціонально-правових та інших факторів. Та які, у свою чергу, складуть таку систему регулювання заробітної плати, за допомогою якої регулюються відносини у сфері оплати не лише на такій інституції як ринок праці, але і на рівні окремого підприємства, регіону та держави взагалі.

3. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір : монографія / За ред. Е.М. Лібанової. – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 383 с.
4. Новак І. Захист заробітної плати у випадку неплатоспроможності роботодавця / І. Новак // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 3. – С. 10-13.
5. Цимбалюк С. Заробітна плата: організаційний механізм формування, структура, характеристика та порядок нарахування окремих виплат / С. Цимбалюк // Журнал «Довідник кадровика». – 2010. – № 1-9. – С. 10-13.
6. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 17. – Ст. 121.
7. Закон України «Про державний бюджет України на 2014 рік» від 16.01.2014 р. / Офіційний вісник України. – 2014. – № 8. – Ст. 230.
8. Minimum wages [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Європейської комісії. – Режим доступу : http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/labour_market/earnings/main_tables.
9. Статистичний збірник «Праця України у 2011 році» / відп. за вип. І.В. Сенік. – Київ, 2012. – 323 с.
10. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за період з початку року у 2014 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Головного управління статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/Zarp_ek_p/zpp2014_u.html.
11. Середньомісячна заробітна плата за регіонами за період з початку року у 2014 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Головного управління статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/gdn/reg_zp_p/reg_zpp14_u.html.
12. Темпи зростання номінальної та реальної заробітної плати (1995-2013) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Головного управління статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/tznr/tznr_u.html.
13. Заборгованість із виплати заробітної плати у 2005-2014 році [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Головного управління статистики України. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdn/zvz/zvz_u/arh_zvz2007.html.

Бойченко В. С.

Запорожский национальный технический университет

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОПЛАТЫ ТРУДА В ЭКОНОМИКЕ УКРАИНЫ

Резюме

Оценено современное состояние оплаты труда в экономике Украины. Рассмотрена динамика среднемесячной заработной платы по видам экономической деятельности и по регионам, а также динамика минимальной заработной платы. Выявлены тенденции, которые наблюдаются в темпах роста номинальной и реальной заработной платы. Проанализированы размер и возможные причины задолженности по выплате заработной платы.

Ключевые слова: оплата труда, экономика, заработная плата, задолженность, регион.

Boichenko V. S.

Zaporozhye National Technical University

THE CURRENT STATE OF WAGES IN THE ECONOMY OF UKRAINE

Summary

Evaluate the current state of wages in the economy of Ukraine. The dynamics of the average monthly wage by economic activity and by region, as well as the dynamics of the minimum wage. The trends that have been observed in the growth rate of nominal and real wages. Analyzed the size and the possible reasons for arrears of wages.

Key words: pay, economy, wages, debt, region.